

M U Z E U L N A Ţ I O N A L A L B A N A T U L U I

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE
ISTORIE

XXXI

2023

MEGA
Cluj-Napoca, 2023

Fondator
Ioachim Miloia

Colegiul de redacție

Claudiu ILAȘ, *manager al Muzeului Național al Banatului*

Dr. Nicoleta DEMIAN, *redactor șef*

Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*

Dan L. CIOBOTARU, dr. Andrei GEORGESCU, dr. Zoran MARCOV, dr. Felicia OARCEA, dr. Călin TIMOC, *membri*

Colegiul științific

Dr. Costin FENEȘAN (București)

Dr. Bernhard Siegfried HEEB (Museums für Vor- und Frühgeschichte der Staatlichen Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

Prof. dr. Elke KAISER (Institut für Prähistorische Archäologie Freie Universität, Berlin)

Prof. dr. Raiko KRAUSS (Eberhard Karls Universität, Tübingen)

Dr. Stelian MÂNDRUȚ (Institutul de Istorie George Barițiu, Cluj-Napoca)

Prof. dr. PETROVICS István (Universitatea József Attila, Szeged)

Prof. emerit dr. Ioan PISO (Director al Centrului de Studii Romane, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)

Dr. Aurel RUSTOIU (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca)

Dr. habil. Gábor SZABÓ (Institute of Archaeological Sciences, ELTE Faculty of Humanity, Budapest)

Prof. dr. Matthias WEMHOFF (Direktor des Museums für Vor- und Frühgeschichte der Staatlichen Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

Vigneta copertei: Wiliam Vastag †

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:

Történelmi és Régészeti Értesítő, 1875–1918

Gemina, 1923

Analele Banatului, 1928–1931

Tibiscus, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa

Muzeului Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,

e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to

Muzeul Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,

e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221–678X

DTP: Editura Mega

Indexată în următoarele baze de date internaționale:

SCOPUS (<https://www.scopus.com/sourceid/21100224411>)

DOAJ (<https://doaj.org/toc/1221-678X>)

ICI Journals Master List (<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=25470>)

CEEOL (<https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=2682>)

Editura MEGA | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS ■ SOMMAIRE ■ INHALT ■ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

REMUS MIHAI FERARU

Le culte d'Apollon Didymeus dans les colonies milésiennes de la Propontide et du Pont-Euxin ☞
The cult of Apollo Didymeus in the Milesian colonies of the Propontis and the Euxine Pontus 11

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI

Despre un nou tezaur monetar de dioboli din Mesembria descoperit în sudul Dobrogei ☞ *About a new monetary hoard of diobols from Mesembria discovered in the south of Dobruja* 25

BOGDAN LĂPUȘAN

Keys, locking mechanisms and padlocks from the old collections of the National Museum of Banat, from Pojejena and Tibiscum 33

ANDREI-CĂTĂLIN DÎSCĂ, IULIAN LEONTI

Drumul roman imperial între Tibiscum și Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Câteva considerații și rezultatele unor cercetări de teren ☞ *The Roman Imperial road from Tibiscum to Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Several observations and the results of new field investigations* 49

ALEXANDRU FLUTUR

Considerații despre valurile romane din Banat ☞ *Considerations about the Roman earth embankments in Banat* 71

ROBERT GINDELE

Așezarea sarmatică descoperită la dezvoltarea infrastructurii rutiere de la Cerneteaz – Sit 7 (jud. Timiș) ☞ *The Sarmatian settlement discovered during the construction of the road infrastructure at Cerneteaz-Sit 7 (Timiș County)* 109

DANIELA TĂNASE

Din nou despre antichitățile romano-bizantine descoperite la Drobeta-Turnu Severin din colecția lui Imre Pongrácz ☞ *New remarks about the Roman-Byzantine antiquities discovered at Drobeta-Turnu Severin from the collection of Imre Pongrácz* 137

LUCRĂRI PREZENTATE ÎN CADRUL CONFERINȚEI „POLITICS AND SOCIETY IN CENTRAL AND SOUTH-EASTERN EUROPE. DAILY LIFE IN MEDIEVAL AND EARLY MODERN TIMES (11TH–17TH CENTURIES)” (7–8 OCTOMBRIE 2021, TIMIȘOARA)

JELENA ĐORĐEVIĆ, VOJISLAV ĐORĐEVIĆ

“Livade-Đurdevac” near Pančevo. Results of archaeological research of medieval churches and necropolises 2009–2013 157

ALEKSANDAR KRSTIĆ

Reflection of daily life in medieval inscriptions and notes from Serbia and Bosnia (12th–16th centuries) 181

MILOŠ MAREK

„In numerum proscriptorum malefactorum assignati“. Proscription in Banat and Transylvania in the Middle Ages (14th–15th century) 193

ELEK SZASZKÓ

The last members of the Dobozi Dánfi family 203

MIKLÓS FÓTI, ISTVÁN PÁNYA

Topographic data in Ottoman registers as a resource for the identification of vanished settlements in Bodrog County 213

NICULINA DINU

Ottoman pottery discovered in Hârşova fortress in year 2020 227

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

COSTIN FENEŞAN

O încercare de reglementare a veniturilor fiscale din Transilvania în timpul celei de-a doua ocupații habsburgice (1603) ☞ *An attempt to regulate tax revenues in Transylvania during the second Habsburg occupation (1603)* 239

HAJNALKA TÓTH

The 1707 raid of Kecskemét by Serbs and its diplomatic consequences in Habsburg–Ottoman relations 261

ZORAN MARCOV

Coifurile Gărzii Cetățenești din Timișoara din colecția Muzeului Național al Banatului (prima jumătate a sec. al XIX-lea) ☞ *The helmets of the Citizen Guard from Timisoara from the collection of the National Museum of Banat (first half of the 19th century)* 273

RÓBERT KÁROLY SZABÓ

Die historiografische Bedeutung der Schulregister der siebenbürgischen reformierten Schulen im Ersten Weltkrieg ☞ *The historiographical significance of register books of Transylvanian reformed schools in the First World War* 287

MARIAN-ALIN DUDOI

The Romanian election of 1946 in the Norwegian press 297

RADU TABĂRĂ

Serviciul Muncii. Analiză a impactului său economic la nivelul economiei naționale (1950–1961) ☞ *The Labor Service. Analysis of its economic impact on the national economy (1950–1961)* 301

VASILE RĂMNEANȚU

Ultima vizită de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în județul Timiș (14–15 septembrie 1988) ☞ *Nicolae Ceaușescu's last working visit in Timiș County (September 14–15, 1988)* 311

ISTORIA CULTURII, ARTEI, MUZEOLOGIE, RESTITUIRI

MIRELA BONCEA, CĂLIN TIMOC

Despre activitatea de anticar și colecționar a umanistului italian Luigi Ferdinando Marsigli ☞ *The activity of the Italian humanist Luigi Ferdinando Marsigli as an antiquarian and collector* 323

RECENZII, PREZENTĂRI DE CARTE

ANDREI MIC

Sorin Mitu (editor), *Raporturi și imagini româno-maghiare*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut-Mega, 2023,
211 p. 335

OBITUARIA

Kakucs Lajos (1944–2023)..... 339

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE/ ABREVIATIONS BIBLIOGRAPHIQUES 343

DESPRE ACTIVITATEA DE ANTICAR ȘI COLECȚIONAR A UMANISTULUI ITALIAN LUIGI FERDINANDO MARSIGLI

Mirela Boncea*
Călin Timoc**

Cuvinte cheie: colecționar de artă, savant italian, L.F. Marsigli, ruine romane, regiunea Banat.

Keywords: Art collector, Italian scholar, L.F. Marsigli, Roman ruins, Banat Region.

The activity of the Italian humanist Luigi Ferdinando Marsigli as an antiquarian and collector (Abstract)

The failure to organize the defense of the Habsburg fortress of Breissach in Bavaria against the French troops, in 1703, abruptly ends the brilliant military career of the genius engineer-general, Luigi Ferdinando Marsigli. If on a personal level the dishonor to which he was subjected for the rest of his life brought him a lot of sadness, for us today we can consider this fact a „happy event”. It is practically the moment when, having blocked his chance to continue his career being with the imperial army, Marsigli finds himself forced to return home to Bologna, to his family's house and to devote himself from now on to the science, a fact otherwise requested by the great university centers of France, Holland and England. They insisted that he should publish his field research gathered on the occasion of marking the borderline between the Habsburg Empire and the Ottoman Empire, according to the provisions of the peace of Karlovitz, from the year 1699. The geographical, historical and demographic knowledge about the Balkan space of the Western Enlightenment universities was very poor and Count Marsigli, as a naturalist and oceanographer already recognized (as a result of his brilliant youthful publications), was the ideal scientist, the only relevant one who could come up with hi-quality information as a witness of the place. As president of the border commission, Marsigli documented himself extremely seriously and thoroughly, often carrying out grueling fieldwork. The Turks often accused him of espionage and abuse in the way he imposed the line demarcating the border and how inquisitive and curious he was. In the two years that the border commission was in operation, it covered more than 1,400 linear km and made many drawings and sketches on the spot, with the precision of a topographer (a science that was not at all foreign to it). He also collected samples of stones, shells, plants and antiquities from all over. Being also a passionate hunter, he collected trophies and stuffed birds from the Balkan forests where he passed. He published all this information selectively, in a very scientific and attractive manner. His large collection of objects and documents are kept in the special fund of the University of Bologna, of the Institute of Sciences in Palazzo Poggi, they still represent a valuable source of information for today researchers of various categories: naturalists, biologists, geographers, geologists, historians, ethnographers, linguists and archaeologists. However, less known to the world is his activity as an antique dealer. With a solid knowledge of ancient material culture and connections in the good world of antiquarians in Italy, Count Marsigli will be very active in the world of European collectors. A good part of what he gathered: antiquities and rare objects, collected from his peregrinations as a soldier-crusader (as it was considered) will be capitalized especially in the 20s of the 18th century, when the near perspective of a sickly old age and the chronic lack of money will force him to start this activity.

Luigi Ferdinando conte de Marsigli a fost un celebru savant de la începutul secolului al XVIII-lea, originar din Bologna, care a ajuns la recunoașterea internațională încă din timpul vieții. Specialitatea sa, oceanografia și hidrologia, bazată pe măsurători matematice exacte și chiar astronomice, l-au consacrat și în domenii conexe precum cartografia și topografia, atât de necesare în mediile militare. Italianul a profitat de campaniile habsburgilor în „*Marele Război contra turcilor*” pentru a studia zone necunoscute până atunci

intelectualilor din vestul Europei sau pentru a-și perfecționa cercetările și măsurătorile științifice¹. Marsigli a mers atât de departe – în acest conflict ce a marcat Balcanii și Centrul Europei – cu proiectele sale științifice, încât și-a lăsat la un moment dat propriul regiment fără soldă câteva luni de zile.

* Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Catedra de italianistică, e-mail: mirela.boncea@e-uvv.ro

** Muzeul Național al Banatului, Timișoara, Secția de Arheologie, e-mail: calin.timoc@mnab.ro

¹ Kisary 2005, 13.

Banii soldaților i-a folosit pentru cercetările și studiile sale, fapt ce s-a aflat oficial, după ce subalternii săi s-au plâns Consiliului Aulic de Război de la Viena, care a dispus o anchetă internă². Dar pentru savantul italian, aceste aspecte (mărunte pentru el) contau mai puțin, cunoașterea științifică primând și făcea orice sacrificiu pentru a colecta informații inedite, obiecte, documente și hărți interesante. Toate acestea le considera extrem de importante pentru a înțelege legile după care funcționa natura și conviețuiau popoarele. Fiind un cărturar de formație clasică era foarte preocupat de ruinele romane, pe care le considera importante pentru a putea desluși și înțelege operele arhitectonice și ingineresti ale antichității, mult superioare tehnic comparativ cu construcțiile ce se realizau în epoca sa. Un exemplu emblematic îl reprezintă urmele podului lui Apollodor din Damasc de la Dunăre, de care era fascinat, dedicându-le un spațiu consistent în opera sa științifică *Danubius Pannonico-Mysicus*, publicată pentru prima dată la Haga în 1726³.

Judecând după opera sa scrisă, L. F. Marsigli a fost un hidrolog foarte experimentat și un bun genist-constructor de poduri, fapt pentru care a și fost angajat în armata habsburgică. A fost uimit să descopere în cercetările sale de teren la multitudinea de ruine din zona Porților de Fier ale Dunării felul în care romanii au reușit să zidească, în timpul împăratului Traianus, cei 23 de piloni de zidărie din piatră direct în fluviu, fără ca mortarul ce ținea piatra legată să fie spălat de apă⁴. Pentru a fi credibil în fața comunității științifice europene, de la care aștepta critici constructive la toate observațiile și descoperirile sale, el a luat mereu probe sau mostre din subiectele cercetărilor sale. De asemenea, fiind un specialist în hărți, creionarea unui plan de situație sau desenarea cu exactitate a unui curs de apă cu toate meandrele și brațele moarte erau pentru el metode obișnuite de documentare,

moderne pentru epoca în care a trăit și deloc ieftine de reprodus în publicații⁵.

Contele Marsigli, enciclopedic din fire, s-a ocupat de multe probleme științifice în cadrul cercetărilor sale de teren. Cele mai multe aspecte le-a studiat în anii 1700–1701, perioadă în care a fost președintele plenipotențiar al Comisiei pentru trasarea granițelor dintre Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman după hotărârile Tratatului de pace de la Karlowitz (1699)⁶. Atunci, conform spuselor sale, a ajuns în culmea carierei sale de militar și diplomat. Dispunea de fonduri bănești considerabile și de o echipă foarte pricepută de topografi și desenatori-graficieni, ceea ce l-a ajutat foarte mult să îndeplinească misiunea încredințată de împărat, dar și să realizeze cercetări minuțioase pentru lumea academică a secolului al XVIII-lea. La finalul mandatului său – care a însemnat cartarea a mai mult de 1400 km liniari de graniță – se lăuda prietenilor că a avut de cheltuit o sumă consistentă de bani din veniturile sale pentru a trimite acasă, la Bologna, mulțimea de bagaje pe care le-a acumulat odată cu obiectele și mostrele strânse de peste tot, dar mai ales de pe teritoriul Banatului și al Transilvaniei. După retragerea din armată, toate aceste obiecte colectate le-a organizat în colecții foarte valoroase și rare din punct de vedere științific⁷. Din multitudinea de colecții rămase în urma contelui Marsigli, care în mare parte sunt păstrate în muzeul, care îi poartă numele, de la Palazzo Poggi din Bologna (azi sediul Universității din localitate), se remarcă cea de: roci, scoici, ciuperci, precum și cea de obiecte etnografice, militare, hărți și documente vechi. De asemenea, impresionantă a fost și biblioteca savantului italian, în care se regăseau nu doar cărți rare de specialitate, ci și incunabule, vechi texte juridice și manuscrise turcești și arabe prețioase⁸.

Ceea ce nu s-a știut este că, la fel ca alți iubitori de cultură și artă antică, contele Marsigli a fost un înverdat colecționar de antichități. Încă de tânăr, înainte de a îmbrățișa cariera armelor, a călătorit alături de tatăl său prin întreaga Italie, dar mai ales la Roma, familia lui fiind înrudită cu diverși cardinali și episcopi, fapt ce i-a permis tânărului studios să colecteze sau să achiziționeze antichități și să viziteze situri arheologice importante, cum ar

² Guido von Staremberg, bătrânul general care a rămas în Viena alături de orașeni și garnizoana orașului în anul 1683 și a ținut piept asediatorilor turci, ajuns ulterior – datorită faptelor sale de arme – Președinte al Consiliului Aulic de Război, a fost cel mai mare contestatar a lui Marsigli, numindu-l adesea în discuțiile private pe savantul italian: „Die Kanalie” (trad. *canalia*), fiind iritat la culme de felul în care acesta dădea mereu sfaturi științifice tuturor și își depășea rangul militar în felul în care purta discuțiile cu alți ofițeri superiori. Lui Marsigli îi erau tolerate multe din aceste abateri, deoarece el, ca și alți militari de carieră originari din Italia, erau susținuți de împăratul Leopold I, care avea mare încredere în iscusința lor. Vezi Stoye 1994.

³ Marsigli 1726, II.

⁴ Kiss 2006, 28.

⁵ Christoph Müller din Nürnberg, desenatorul oficial al Casei de Habsburg, a fost unul din colaboratorii săi apropiați. Vezi Stoye 1994; Forțiu 2018, http://www.banat.ro/XVII_XVIII.pdf

⁶ Feneșan 2019, 258.

⁷ Bizzolara 1928, 26.

⁸ Kiss 2006, 20.

fi de exemplu, Pompei și Ostia⁹. Odată ce a ajuns diplomat și militar și a vizitat Istanbulul (anticul Constantinopol), precum și alte orașe sau locuri cu urme antice, savantul italian a început să fie atent la inscripții și obiecte sculpturale, fiind interesat în colecționarea unora dintre acestea. Apetitul pentru cercetarea antichităților se pare că i-ar fi apărut când – pe drumul de întoarcere din capitala Imperiul Otoman spre Veneția – umanistul italian a dat de mărețele ruine ale orașului antic Sirmium¹⁰.

O bună parte din ruinele și antichitățile studiate atunci le-a și publicat în lucrările sale. Cu siguranță, cât a fost activ în Comisia de trasare a granițelor, Marsigli – din poziția sa de președinte – a putut să colecteze și mai multe lucruri străvechi. În timpul muncii de teren, alături de topografi săi, a făcut primele măsurători elementare ale ruinelor romane, iar de multe ori face referire și la diverse piese arheologice descoperite în zonă, după cum clar reiese în volumul II (despre antichități) din lucrarea sa dedicată Dunării. Maniera în care descrie vestigiile, foarte structurat și tehnic, apropie cartea sa de aspectul științific al repertoriilor arheologice de astăzi.

Colecția sa de antichități, la fel ca și celelalte colecții, s-a cristalizat însă după eșuarea organizării apărării cetății habsburgice Breissach din Bavaria în fața trupelor franceze, în anul 1703, incident care a pus capăt brusc strălucitei cariere militare a generalului-inginer de geniu, Luigi Ferdinando Marsigli. Dacă în plan personal, dezonoarea la care a fost supus i-a adus multă mâhnire pentru tot restul vieții, azi putem considera acest fapt un „eveniment fericit”. Practic, a fost momentul când, fiindu-i blocată șansa de a mai fi în armata imperiilor și pentru a spăla rușinea destituirii din armată, Marsigli s-a văzut nevoit să se întoarcă acasă și să se dedice pentru restul vieții științei și cercetării, un fapt de altfel cerut de marile centre universitare din Franța, Olanda și Anglia, care îi apreciau la superlativ erudiția și producția științifică¹¹.

Nu știm exact cât de mare a fost colecția de antichități a contelui, deoarece el a mai făcut „cadouri” împăratului și diverșilor oficiali de la Viena pentru a încerca să se reabiliteze. De asemenea, după moda vremii și fiind strâmtorat financiar a ajuns să vândă unele piese sau să le „împrumute” (amaneteze). Toate piesele cunoscute că au făcut parte sigur la un moment dat din colecția sa de obiecte antice mărunte se găsesc desenate în două mape groase,

însușind aproape 200 de pagini, care sunt expuse în vitrină în sala centrală din Muzeul Marsigli de la *Palazzo Poggi*¹². Fiind o fire conștientă de importanța acestor obiecte de patrimoniu, se pare că a umplut casa natală din Bologna cu aceste colecții, astfel încât a intrat în conflict cu fratele său Filippo, care i-a cerut să se debaraseze de ele. Astfel, a ajuns să doneze comunității și Universității din Bologna majoritatea colecțiilor sale, unde mai târziu va înființa un institut de cercetare având la bază materialele donațiilor sale¹³.

Dintre toate antichitățile, statuaria majoră a ajuns să îmbogățească *Muzeo Civico Archaeologico* din Bologna, o instituție înființată de primăria orașului încă de la începutul secolului al XVII-lea. Dacă alți anticari ai epocii se rezumau să colecționeze doar obiecte de patrimoniu și piese arheologice întregi, de multe ori din rațiuni estetice, Marsigli înțelegea faptul că multe dintre statuile romane au fost vandalizate în antichitate și printre ele se numără și exemplare unicate, fapt pentru care nu i-a fost rușine să strângă și „spărturi” sau statui ciuntite. În unele cazuri, fiind vorba de opere artistice de o rară frumusețe, el a încercat să le restaureze și să le completeze astfel încât să poată fi expuse și recunoscute de către public. Recent, statuile antice ale lui Marsigli au fost studiate și apreciate la adevarata lor valoare de Anna Maria Brizzolara, care concluzionează în excursul ei științific asupra acestei colecții că savantul italian avea cunoștințe de artă antică mult peste media anticarilor din epocă și înțelegea mai bine rolul și valoarea acestor obiecte în epocă¹⁴.

Interesant pentru noi este în ce măsură antichități din zona Banatului au ajuns în colecțiile contelui Marsigli și unde ar fi putut să ajungă aceste piese? Pe baza obiectelor publicate în volumul său știm că în zona deltei Mureșului a descoperit mai multe așezări preistorice și medievale timpurii. Printre obiectele descrise și desenate de el se află oale ceramice lucrate cu mâna și „ceșcuțe” cu buza evazată, din ceramică negricioasă fină, cu două torți simetrice, tipice „culturii Mureș”, de la începutul epocii bronzului, frecvent întâlnite și azi în săpăturile arheologice din regiune. Bănuim că multe piese de acest gen le-a adunat în momentul dărâmării cetăților de graniță, conform clauzelor Tratatului de pace de la Karlowitz, activitate pe care a documentat-o printr-o serie de desene celebre deja în literatura de specialitate¹⁵.

⁹ Brizzolara 1986, 28.

¹⁰ Stoye 1994, 144.

¹¹ Stoye 1994, 200.

¹² Kisary 2005, 37.

¹³ Kiss 2006, 20.

¹⁴ Brizzolara 1986, 13.

¹⁵ Feneșan 2019, 259.

Un exemplu edificator în acest sens este maniera în care a acționat în cazul cetății medievale de la Mehadia, unde – menționează în scrierile sale – a identificat o inscripție romană fragmentară, refolosită ca material de construcție în evul mediu. Inscripția este a unui decurion pe nume Paulus care pusese un epitaf funerar soției sale dragi decedate mult prea devreme¹⁶. Monumentul nu a mai fost văzut fizic de nimeni după Marsigli și nici nu a apărut până acum în vreo colecție privată sau muzeu. Totuși, în cazul acesta avem bănuiala că fragmentul de inscripție a încăput în bagajele contelui. Cu siguranță, el a participat cu soldații săi la cercetarea și dărâmarea cetății, fapt bine documentat în mai multe desene realizate atunci, schițe care ne relevă cetatea înainte de demolare și alte schițe în care ne sunt prezentate topografic resturile de zidărie de după demolare. Practic, descoperirea fragmentului de inscripție romană în cetatea Mehadii îl face pe Marsigli să considere fundațiile cetății ca fiind de origine romană și să publice ruinele fortificației în lucrarea sa monumentală dedicată Dunării¹⁷.

Cine parcurge fondul de arhivă de la Universitatea din Bologna, rămas posterității după moartea lui Luigi Ferdinando Marsigli¹⁸, poate să aprecieze imediat profunda cunoaștere a culturii și civilizației romane de către umanistul italian. Există în această arhivă caiete și documente care arată că Luigi Ferdinando Marsigli a făcut studii stilistice și iconografice serioase pe mai multe monumente imperiale antice din Cetatea Eternă, spre exemplu la Columna lui Traian, Arcul de triumf a lui Septimius Severus etc. De asemenea, a vizitat mai multe expoziții de antichități, cum ar fi cele ale Vaticanului sau ale unor personalități importante din Italia (Alessandro Albani). De exemplu, în tinerețe fiind unul dintre membrii cercului de intelectuali din anturajul reginei Suediei, Cristina-Alexandra (fica lui Adolf Gustav al II-lea), a putut studia colecțiile de obiecte de artă și antichități achiziționate sau primite cadou de regină, care vor alcătui mai târziu zestrea valoroasă de obiecte de patrimoniu a Accademiei dei Lincei din Roma¹⁹.

Spre bătrânețe, când fusese deja cooptat ca membru în mai multe societăți științifice de prestigiu din străinătate, mai ales la Londra, Paris, Montpellier și Haga, cunoștințele sale au fost tot mai apreciate și de multe ori i s-a cerut să expertizeze diverse fosile, piese și antichități ale unor colecționari importanți, îndeosebi din cercul clerului

catolic. Cu cardinalul Alessandro Albani, un mare admirator și colecționar de obiecte de artă antice, a legat o prietenie strânsă, ajutându-l pe acesta în achiziționarea unor opere de artă. Se presupune că acestuia i-a vândut L. F. Marsigli, spre sfârșitul vieții, câteva antichități din colecția sa pentru a avea bani pentru tratamente și medicamente²⁰. Albani, un înfocat anticar și cunoscut colecționar, a organizat la vila lui din Roma în anul 1725 primul congres al anticarilor, unde, alături de celebrul Philipp von Stosch, un mare numismat și cunosător de geme și camee, a fost invitat în calitate de expert în ale arheologiei și Luigi Ferdinando Marsigli. Întâlnirea lor a fost immortalizată la cererea cardinalului pe o gravură de epocă (cu iz caricatural, pentru că la vremea respectivă colecționarea de lucruri vechi nu era văzută ca o preocupare științifică, ci mai degrabă ca o slăbiciune)²¹. Bătrânul conte Marsigli se află în centrul grupului de cunosători immortalizați la reuniune, tocmai din respect pentru cunoștințele sale enciclopedice. Nu este exclus ca la întâlnirea cu baronul von Stosch, contele să-i fi vândut gemele și cameele din colecția proprie, specialistul german fiind interesat doar de acest gen de artefacte, așa cum și-a justificat prezența de la bun început la congresul anticarilor²².

Cu toate acestea, activitatea lui Marsigli de anticar și colecționar este mai puțin cunoscută. El a marcat profund această lume, care nu avea standarde clare până în epoca sa, atrăgând atenția asupra faptului că și antichitățile fragmentare sunt valoroase și merită colecționate sau achiziționate. Având cunoștințe solide de cultură materială antică și conexiuni în lumea bună a anticarilor din Italia, contele Marsigli a fost foarte activ în lumea colecționarilor europeni și o bună parte a agonisiei sale în materie de obiecte rare și antichități, adunate de prin peregrinările sale de soldat-cruciat (cum se considera) au fost valorificate financiar mai ales în anii '20 ai secolului al XVIII-lea, când perspectiva apropiată a unei bătrâneți bolnăvicioase și lipsa cronică a banilor l-au forțat să recurgă la acest gest disperat²³.

Pentru Banat, opera sa scrisă ne arată că el a fost nu doar un topograf bun și un cunosător al lumii antice, ci și un pasionat și interesant colecționar. Majoritatea obiectelor vechi pe care le-a strâns le considera mărturii importante ale trecutului, care puteau fi folosite ca obiecte de studiu în mediile universitare. Plecând de la niște intenții nobile,

¹⁶ IDR III/1, 91.

¹⁷ Marsigli 1726, tom. II, fig. XXXVII.

¹⁸ Frati 1928, 8.

¹⁹ Kisari 2005, 39.

²⁰ Stoye 1994, 399.

²¹ Giometti 2014, 249.

²² Brizzolara 1986, 22.

²³ Stoye 1994, 354.

a căutat să strângă cât mai multe asemenea mărturii, fiind fascinat de cunoștințele tehnologice la care au ajuns romanii²⁴. Pentru noi, L.F. Marsigli este primul savant care a întreprins cercetări arheologice propriu-zise în Banat. Chiar dacă aceste cercetări ale sale par mai degrabă niște periegeze, cu el începe cunoașterea antichităților și a ruinelor bănațene într-o manieră științifică. Din aceste motive, scrierile sale vor fi mereu un reper mai ales în ceea ce privește arheologia peisajului și localizarea unor situri antice.

BIBLIOGRAFIE

Brizzolara 1986
Anna Maria Brizzolara, *Le sculture del Museo Civico Archaeologico di Bologna. La Collezione Marsigli*, Comune di Bologna (1986).

Delbianco 1998
Maria Delbianco, I disegni archaeologici e naturalistici di Luigi Ferdinando Marsigli, *Strenna Storica Bolognese*, XLVIII (1998), 227–240.

Feneșan 2019
Costin Feneșan, Cetatea Jdioara – sfârșit de drum (1693–1701), *AnB* (S.N.), XXVII (2019), 253–263.

Forțiu 2018
Sorin Forțiu, *Denumirea Banatului la cumpăna secolelor XVII-XVIII*, http://www.banat.ro/XVII_XVIII.pdf (21. octombrie 2018)

Fрати 1928
Lodovico Frati, *Catalogo dei manoscritti di Luigi Ferdinando Marsigli conservati nella Biblioteca Universitaria di Bologna*, Ed. Leo Olschki, Firenze (1928).

Giometti 2014
Cristiano Giometti, Un pittore e mercante sconosciuto nella Roma di Clemente XI. Thomas Edwards e l'inventario dei suoi quadri, *Inventari e cataloghi: collezionismo e stili di vita negli stati italiani di antico regime / a cura di Cinzia Maria Sicca*, Pisa University Press (2014), 247–256.

IDR III/1
Ioan Iosif Russu (ed.), *Inscripțiile Daciei Romane*, vol. III/1 (Dacia Superior, zona Banatului), Ed. Academiei, București (1977).

Kisari 2005
Kisari Balla-György, *Marsigli tábornok térképei*, Author Printhouse, Budapest (2005).

Kiss 2006
Andrei Kiss, *Păsările contelui Marsigli*, Ed. Cosmopolitan Art, Timișoara (2006).

Marsigli 1726
Luigi Ferdinando Marsigli, *Danubius Pannonico-Mysicus. Observationibus Geographicis, Astronomicis, Hydrographicis, Historicis, Physicis, perlustratus in six tomos digestos*, La Haye (1726).

Ripa 2017
Silvia Ripa, Note preliminare all'epistola di Marsigli a Filippo de Torre, *Tibiscum. Studii și Comunicări Caransebeș* (S.N.), 5 (2017), 93–101.

Stoye 1994
John Stoye, *Marsigli's Europe (1680–1730)*, Yale Univ. Press (1994).

²⁴ Kiss 2006, 23.

1

2

Pl I. 1. Intrarea în Universitatea din Bologna, partea de acces spre Muzeul Marsigli / *Entrance to the University of Bologna, access to the Marsigli Museum.* **2.** Intrarea în Muzeul arheologic al comunității locale din Bologna, locul în care se păstrează o parte din colecțiile de antichități ale contelui Marsigli (fotografiile autorilor / *Entrance to the Archaeological Museum of the Local Community of Bologna, the place where part of the antiquities collections of Count Marsigli are kept (photos by the authors).*

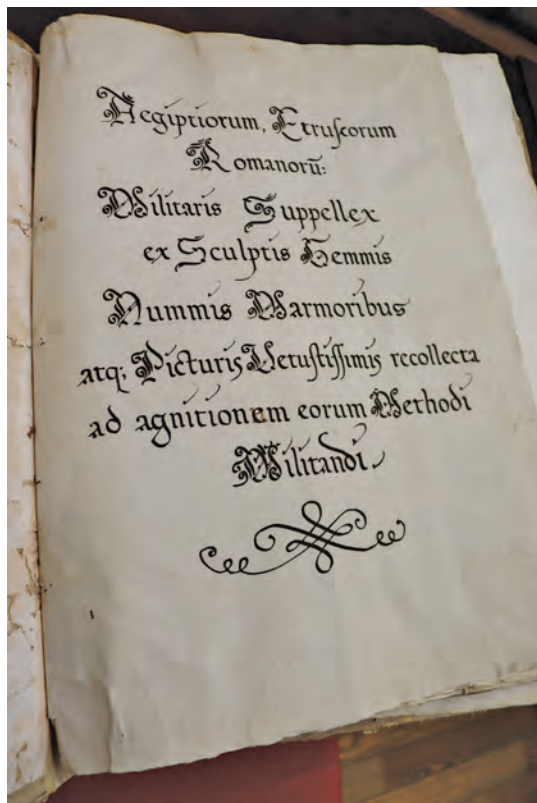

1

2

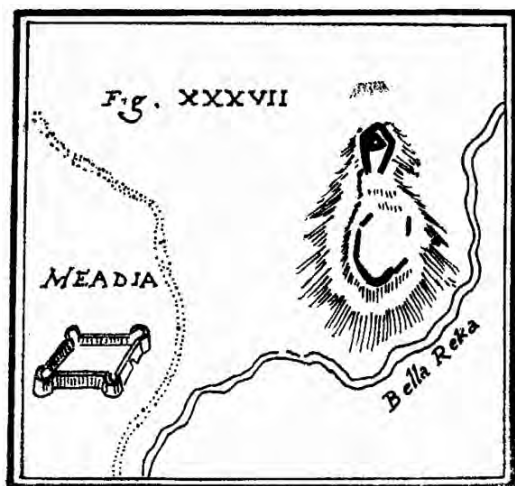
Pl. II. 1. Bust feminin de marmură din colecția conelui Marsigli, „completat și restaurat” la cererea savantului italian (după Brizzolara 1986, 121, nr. cat. 61) / *Female marble bust from the collection of Count Marsigli, „completed and restored” at the request of the Italian scholar (after Brizzolara 1986, 121, cat. no. 61); 2.* Vitrină cu antichități din Muzeul Marsigli de la Palazzo Poggi din Bologna. În partea inferioară se pot vedea mapele cu desenele artefactelor (opaițe și vase de bronz imperiale romane) din colecția conelui (fotografia autorilor) / *Showcase of antiquities in the Marsigli Museum at Palazzo Poggi in Bologna. In the lower part you can see the maps with the drawings of the artefacts (Roman imperial bronze oil lamps and vessels) from the count’s collection (authors’ photo).*

1a

1b

2a

2b

Pl. III. 1.a-b. Pagini din caietele de studiu a monumentelor romane realizate de contele Marsigli (fotografia autorilor) / *Pages from the study notebooks of Roman monuments made by Count Marsigli (authors' photo); 2.a-b.* Schița ruinelor cetății de la Mehadia (Grad) și fragmentul de inscripție roman identificat de Marsigli în zidul cetății, în momentul dărâmării acesteia (după Marsigli 1726, II, tab. 55, fig. XXXVII) / *Sketch of the ruins of the fortress of Mehadia (Grad) and the Roman inscription fragment identified by Marsigli in the defense wall, at the time of its demolition (after Marsigli 1726, II, tab. 55, fig. XXXVII).*

Pl. IV. Gravură de la întâlnirea anticarilor la vila cardinalului Alessandro Albani din Roma (1725), de Pier Leone Ghezzi, *Congresso De' Migliori Antiquari di Roma*. Silueta centrală (marcată cu nr. 12) a bătrânului lunatic și obosit este a contelui Marsigli (după Giometti 2014, fig. 1). / Engraving from the meeting of antiquaries at the villa of Cardinal Alessandro Albani in Rome (1725), by Pier Leone Ghezzi, *Congresso De' Migliori Antiquari di Roma*. The central silhouette (marked with no. 12) of the moody and tired old man is that of Count Marsigli (after Giometti 2014, fig.1).